

А.К. Байкин, PhD¹

А.С. Кернебаев, PhD²

Р.А. Нурсейтова, э.ғ.к., қауымд. профессор³

Н.Т. Акишева, магистр⁴

А. Байтұрсынұлы атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қостанай қ., Қазақстан¹

Ә. Сағынов атындағы Қарағанды техникалық университеті, Қарағанды қ., Қазақстан²

Еуразия технологиялық университеті, Алматы қ., Қазақстан³

NARXOZ University, Алматы қ., Қазақстан⁴

* – негізгі автор (хат-хабарларға арналған автор)

e-mail: aidar_baikin@mail.ru

ҚОСТАНАЙ ОБЛЫСЫНЫҢ ЭКОНОМИКАСЫН ӘРТАРАПТАНДЫРУ СТРАТЕГИЯСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫ АНЫҚТАЙТЫН НЕГІЗГІ КӨРСЕТКІШТЕРДІ ТАЛДАУ

Әлемдік экономикалық қоғамдастықта Қазақстан Республикасы өз аумағында минералдық-шикізаттық және энергетикалық ресурстардың игерілетін және болжамды қорлары бар, оларды әлемдік нарықтарға жеткізу ел бюджетін толықтыруға мүмкіндік беретін мемлекет ретінде позицияланады. Алайда, соңғы онжылдықта Қазақстан Республикасы әлеуметтік-экономикалық өсудің жоғары көрсеткіштерін және шикізат өнімдерінің экспортқа тәуелділігінен ашақтауды қамтамасыз ету мақсатында елдің индустриялық-инновациялық даму бағдарламасын іске асыруда. Елімізде жалпы ұлттық экономиканың құрылымдық өзгерістері орын алуда. «Қазақстан – 2050» Стратегиясы Қазақстанның бәсекеге қабілетті және дамыған 30 мемлекеттің қатарына кіруін айқындайды. Қазақстан Республикасының индустриялық-инновациялық дамуының 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасының негізгі мақсаты ел экономикасын әртараптандыру және бәсекеге қабілеттілікті арттыру есебінен оның орнықты өсуін қамтамасыз ету болып табылады. Қазақстан өз дамуында жинақталған ресурстық әлеует есебінен өндірісті әртараптандыруға қол жеткізу қажет болатын межеге жетті.

Мақалада экономиканы әртараптандыру тұжырымдамасын авторлық түсіндіру ұсынылды, Қостанай облысының жалпы өңірлік өнімінің көрсеткіштері талданды, Қостанай облысының жан басына шаққандағы жалпы өңірлік өнімнің динамикасы ұсынылды, өнеркәсіптік өндіріс көрсеткіштеріне талдау жүргізілді, өнеркәсіптік өндірісті әртараптандыру қажеттілігі негізделді.

Әртараптандыру өндіріске жоғары технологияларды енгізу және бәсекеге қабілетті экономиканы қалыптастыру арқылы экономиканың құрылымдық элементтерін өзгертуге бағытталған. Бұл тұрғыда әртараптандыру тек шикізаттық бағдардың өзгеруі ғана емес, бұл бизнес пен мемлекеттің жұмыс істеуінің басқа принциптеріне көшу. Тұтастай алғанда ел экономикасын әртараптандырудың нысаналы индикаторларын болжау кезінде әр өңірдің өзіндік ерекшеліктерін ескере отырып қалыптастырылған өңірлерді әртараптандыру бағдарламаларын білу қажет. ҚР-ның әртүрлі өңірлерінің өздерінің әлеуетті мүмкіндіктері мен әртараптандыру шекаралары бар, мұнда олардың асып кетуі әрқашан өндіріс тиімділігінің өсуіне әкелмейді мақалада дәлелденген.

Кілт сөздер: диверсификация, аймақ, өнеркәсіп, ауыл шаруашылығы, жалпы аймақтық өнім, инвестиция, тұрақтылық, ақшалай кіріс, негізгі капитал, номиналды ақшалай табыс.

Ключевые слова: диверсификация, регион, промышленность, сельское хозяйство, валовой региональный продукт, инвестиции, стабильность, денежный доход, основной капитал, номинальный денежный доход.

Keywords: diversification, region, industry, agriculture, gross regional product, investment, stability, monetary income, fixed capital, nominal monetary income.

Кіріспе. Жаһандану жағдайында әрбір елдің экономикасы тұрақты өсуге ұмтылады, оның құрылымында экспорт маңызды рөл атқарады. Көптеген елдер халықаралық сауда кедергілерін азайту және әлемдік нарықта тиімді стратегияларды қолдану арқылы өз экспортын дамытуға ұмтылуда. Экспортты сәтті әртараптандырған елдер қуатты экономикалар құрды.

Экспортты әртараптандыру мәселесі бүгінгі күнге дейін өзектілігін жойған жоқ, тағы да қазіргі геосаяси шиеленіс жағдайында бұл тақырып күн тәртібінде тұр. Әсіресе дамушы елдерде, оның ішінде қазба байлық ресурстары бар елдерде экспортты әртараптандыру мәселесін зерттеу

маңызды. Ұзақ мерзімді перспективада шикізаттың экспорттық бағасы дайын өнеркәсіп өнімдерінің импорттық бағасына қатысты төмендейді [1; 2].

Бұл экспортты әртараптандыруды жүзеге асыра алмаған елдер үшін макро-микроэкономикалық проблемаларды тудырады.

Сондай-ақ Қазақстан өз алдына қолайлы макроэкономикалық климат құру, тұрақты экономикалық өсуді қалыптастыру, валюталық түсімдерді тұрақтандыру, өңдеу өнеркәсібіндегі импортқа тәуелділікті азайту және т.б. мақсатында экспортты әртараптандыру міндетін қойды [3].

Әртараптандыру одан да маңызды стратегиялық мақсатты – тұрақты экономикалық өсуді қамтамасыз етуді көздейді. Әртараптандыру өндіріске жоғары технологияларды енгізу және бәсекеге қабілетті экономиканы қалыптастыру арқылы экономиканың құрылымдық элементтерін өзгертуді көздейді. Бұл тұрғыда әртараптандыру шикізат бағытын өзгерту ғана емес, ол бизнес пен мемлекеттің қызмет етуінің басқа принциптеріне көшу болып табылады.

Белгілі болғандай, экономиканы әртараптандырудың кез келген процестерінің өзіндік ерекшеліктері бар, өйткені олар тәуекелдің жоғарылауы жағдайында қосымша инвестицияларды тартуды қажет етеді. Тағы бір ерекшелігі – жұмыс істеп тұрған өндірістерді жақсарту және жаңадан құру үшін озық технологияларды пайдалану.

Зерттеудің мақсаты Қостанай облысының экономикасын әртараптандыру қажеттілігін зерделеу және ғылыми негіздеу болып табылады.

Зерттеудің міндеттері: Қостанай облысының жалпы өңірлік өнімінің көрсеткіштеріне талдау жүргізу; Қостанай облысының жан басына шаққандағы жалпы өңірлік өніміне талдау жүргізу; Қостанай облысының өнеркәсіп өндірісінің көрсеткіштеріне талдау жасау болып табылады.

Зерттеу әдістері. Зерттеуде ғылыми таным процесінде қолданылатын әдістер кешені қолданылды: сипаттамалық, жүйелік-аналитикалық және статистикалық әдістер.

Зерттеу барысы келесі кезеңдерден тұрды:

1. Басқа ғалымдардың бұрын жүргізілген зерттеулерін талдау негізінде жүйелік-логикалық және салыстырмалы әдістерді қолдану арқылы әртараптандыру деңгейі тұрғысынан талданған теориялық база қалыптасты;

2. Әртараптандыру деңгейіне әсер ететін негізгі көрсеткіштер зерттелді және талданды;

3. Жалпы өңірлік өнімнің құрылымы мен динамикасына талдау жүргізілді.

Зерттелген материалдың және жүргізілген талдаудың нәтижелері бойынша өнеркәсіптік өндірісті әртараптандыру бойынша ұсыныстар әзірленді. Ақпараттық база ретінде зерттеу тақырыбы бойынша монографиялар, оқулықтар, ғылыми мақалалар пайдаланылды.

Әдебиеттік шолу. Отандық ғалымдардың аздаған еңбектері Қазақстан өнеркәсібінің ресурстық бағдарлануынан бас тартуды қамтамасыз ету, тұрақты экономикалық өсуді қалыптастыру және экономикадағы бәсекеге қабілеттілікті арттыру тәсілі ретінде экономиканы әртараптандыру стратегиясын қалыптастыру мәселесіне арналған.

Экономикалық жүйені әртараптандырудың стратегияны әзірлеудің, инновациялық секторларды дамытудың және бәсекеге қабілеттілікті арттырудың жалпы теориялық және әдістемелік принциптері алыс шетел ғалымдарының еңбектерінде талданған, олардың ішінде Оладимеджи М.С., Удосен И., Макау М.М., Амброуз Дж., Манюару А., Вачира М., Амата Э. [4,5,6].

ТМД елдері мен Қазақстан экономистерінің ғылыми еңбектері әртараптандыруды қалыптастыру мен дамыту әдіснамасы мәселелеріне, өнімнің бәсекеге қабілеттілігі мәселелеріне, елді индустрияландыруға арналған. Олардың ішінде Шалболова У.Ж., Тарануха Ю.В., Гумерова Г.Ф., Селезнев И.О., Сальников В., Казбекова Л., Бакирбекова А.М., Денисова Н.И. [1,2,3,7,8,9,10].

Шетелдік ғалымдардың экономиканы әртараптандырудың әртүрлі аспектілеріне әсер ететін мәселелерді, әртараптандыру процестерін дамыту үшін жағдайлар мен алғышарттарды анықтауды және оның жан-жақтылығы мен күрделілігіне байланысты осы өзекті мәселемен байланысты проблемаларды жеткілікті түрде кеңінен қамтуына қарамастан, және, біріншіден, олардың отандық экономика ғылымы мен тәжірибесінің жағдайына бейімделе алмауы, жоғарыда аталған мәселелер даулы күйінде қалып отыр және қосымша зерттеуді қажет етеді.

Негізгі бөлім. Қазіргі уақытта әлемдік тәжірибеде ұлттық экономикалардың бәсекеге қабілеттілігі мен әлемдік қауымдастыққа интеграциялану мәселелеріне көп көңіл бөлінуде, бұл көптеген елдердің ашықтық стратегиясына өтуге, әлемдік нарыққа бағдарын тереңдетуге жалпы тенденциясымен айқындалады [7].

Облыстың негізгі әлеуметтік-экономикалық көрсеткіштерін талдау негізінде облыс экономикасын әртараптандыру стратегиясы құрылды.

Талдау көрсеткендей, жалпы өңірлік өнімнің жалпы республикадағы үлесі 3,4% құрайды [11].

Облыс экономикасын әртараптандыру стратегиясын қалыптастыру әдістемесіне сәйкес таңдалған Қостанай облысы дамуының негізгі әлеуметтік-экономикалық көрсеткіштері 1-кестеде көрсетілген.

1-кесте

Қостанай облысының жалпы өңірлік өнімінің көрсеткіштері*

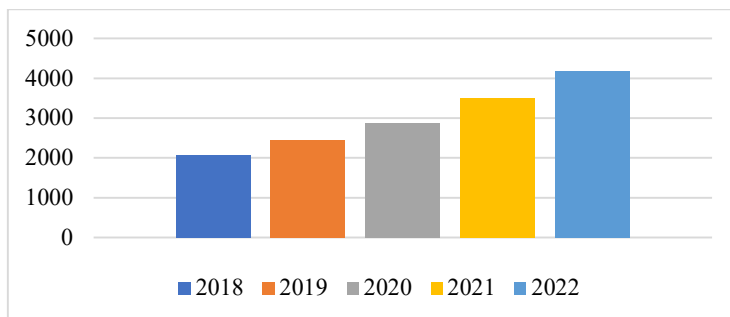
Көрсеткіштер	2018 ж.	2019 ж.	2020 ж.	2021 ж.	2022 ж.
ЖӨӨ, млрд. тг.	2069,2	2451,7	2872,2	3516,2	4182,1
ЖӨӨ өзгерісі, %	111,8	118,5	117,2	122,4	118,9
Жан басына шаққандағы ЖӨӨ, мың тг.	2367,0	2815,9	3314,5	4082,8	5014,7
Халықтың жан басына шаққандағы номиналды ақшалай табысы, тг	82 093	92543	105856	124221	148433
Өнеркәсіп өнімінің көлемі, млн.тг.	27218,1	29380,3	27028,5	37606,2	48777,1
-% өткен жылмен салыстырғанда	119,4	107,9	92,0	139,1	129,7
Негізгі капиталға салынған инвестиция, млрд.тг.	11179,0	12576,8	12270,1	13242,2	15251,1
-% өткен жылмен салыстырғанда	117,5	108,8	96,1	103,7	109,2

* [6] дереккөзі негізінде авторлармен құрастырылған

Зерттелетін өңірдегі жан басына шаққандағы жалпы өңірлік өнім Қостанай облысы тұрғындарының өмір сүру деңгейінің интегралды көрсеткіші болып табылады.

2018-2022 жж халықтың өмір сүру деңгейінің интегралды көрсеткіші – жан басына шаққандағы ЖӨӨ 211,9%-ға (2367,0 млрд. теңгеден 5014,7 млрд. теңгеге дейін) өсті [12].

1-суретте Қостанай облысы бойынша жан басына шаққандағы жалпы өңірлік өнімнің динамикасы көрсетілген.

1-сурет. Қостанай облысының жан басына шаққандағы жалпы өңірлік өнімінің динамикасы (мың теңге)

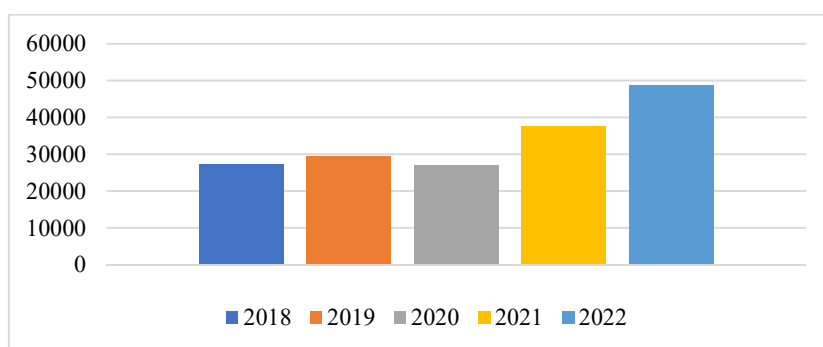
1-кестедегі көрсеткіштерді талдау бойынша 2022 жылы Қостанай облысында өнеркәсіп өндірісінің 29,7%-ға (129,7%) өскені байқалады. Сондай-ақ соңғы талданған 3 жылда негізгі капиталға инвестицияның тұрақты өсімі байқалады, ол өткен кезеңмен салыстырғанда 2022 жылы 9,2%-ға (немесе 2008,9 млрд. теңгеге) өсті [8;13].

Қостанай облысының белгілі әлеуметтік-экономикалық даму әлеуеті бар (2018-2022 жылдарға арналған динамика бойынша), алайда соңғы жылдары облыстың экономикалық даму деңгейінің төмендеуі байқалады. Аймақтың экономикалық дамуының сандық көрсеткіштерінің қарқынының баяулауы Қостанай облысының экономикасын әртараптандырудың ғылыми негізделген стратегиясының қажеттігін көрсетеді [8].

Өңірдегі өнеркәсіптің дамуы және өнеркәсіптік кәсіпорындардың функционалдық қызметі Қостанай облысының экономикасының құрылымдық қалыптасуының негізін құрайды. Статистикалық мәліметтерді талдау нәтижесінде 2022 жылы облыс көрсеткіштерінің жалпы құрылымындағы өнеркәсіп үлесі 2021 жылмен салыстырғанда 6,3%-ға төмендеген [8;13].

Мұның бәрі өте нашар деп айтуға болмайды, өйткені Қостанай облысының экономикасы соңғы онжылдықта үздіксіз дамып келеді. Соңғы 10 жылдағы талдау құрылыс, көлік және коммуникация, сауда және қызмет көрсету салаларында оң даму динамикасын көрсетіп отырғанын айта кеткен жөн. Бұл салалардың құрылымы да өзгеріп, өндірілетін және өткізілетін тауарлардың ассортименті кеңейіп, қызмет көрсету аясы кеңейіп келеді, бұл аймақтағы өндірістің әртараптандырылғанын айғақтайтыны сөзсіз.

Өңір өнеркәсібі қосылған құн өнімдерін өндіруші және аймақтың жалпы ішкі өніміне негізгі үлес қосатын сала болып табылады. Осыған байланысты өнеркәсіптік кәсіпорындармен орындалатын жұмыс көлемінің динамикасы мен құрылымы талданады. Талдау көрсеткендей, облыстағы өнеркәсіп кәсіпорындары 2022 жылы өткізген өнімдер мен қызметтердің көлемі 2021 жылғы өнеркәсіп өндірісінің көлемінен 29,7%-ға жоғары (2-сурет).

2-сурет. Қостанай облысының өнеркәсіп өндірісінің көрсеткіштері

Талдау көрсеткендей, дағдарыс кезінде де облыс басшылығы мен кәсіпорындарының дағдарысқа қарсы бағдарламаларды жүзеге асыруының арқасында Қостанай облысы өңірдің экономикалық даму қарқынының оң көрсеткіштеріне қол жеткізді [8;9].

Жоғарыда айтылғандай, Қостанай облысында өңдеудің құрылымдық көрсеткіштерінің өсуі облыс экономикасында әртараптандыру үдерістерінің дамығанын көрсетеді. Осылайша, облыста алтын кендерін өңдеу, шойын мен шойын өндіру, сонымен қатар металл кенінен «Доре» деп аталатын жаңа қорытпа өндіру қолға алынды [12].

Дегенмен, тау-кен өнеркәсібі бұрынғысынша өңірлік өнімдерді экспорттаудың және мемлекеттік және жергілікті бюджеттерді толықтырудың негізгі көзі болып қала береді.

Қазақстандағы металл кендерін өндіру бойынша жетекші кәсіпорын «ССГПО» АҚ болып табылады, ол өз өнімдерін «Магнитогорск металлургиялық комбинатына», «Миттал Стил Теміртау» АҚ және Қытайға үлкен көлемде жеткізеді.

Қостанай облысының Лисаковск қаласында темір кені концентратын өндіретін «Өркен» ЖШС филиалы бар. Өндірісті әртараптандыру аясында компания «Темір кендерін бөлу, өндіру және өңдеу» инвестициялық жобасын жүзеге асырды. Енгізілген инновациялық технология соңғы өнімдегі темір мөлшерінің 49-дан 60%-ға артуына және фосфордың 0,7-ден 0,2%-ға дейін төмендеуіне ықпал етті [12].

Қостанай облысында «Қазақстан алюминийі» АҚ филиалдары жұмыс істейді. Торғай және Краснооктябрь боксит кеніштері боксит кендерін өндіретін ірі кәсіпорындар болып табылады, олардан соңғы өнім Қазақстанның алюминий балқыту зауытына жеткізіледі.

Сондай-ақ Қостанай облысының Жітіқара қаласында «Қостанай минералдары» АҚ кәсіпорны бар. Бұл тауарлық өнім шығарудың негізгі шикізаты болып табылатын хризотил-асбест кендерін өндірумен және байытумен айналысатын Қазақстандағы жалғыз асбест зауыты. Компания өз өнімдерін әлемдік өнеркәсіптік нарықтарға экспорттайды және өнеркәсіптік тауарлар мен ТМД елдерінің нарықтарында дауларды пайдаланады.

Қорытынды. Қостанай облысы өнеркәсіптік өндіріс бойынша көпфункционалды. Осылайша, тау-кен өнеркәсібінен басқа, өңірде тұрғын үй-коммуналдық шаруашылық кәсіпорындары (энергиямен жабдықтау, жылумен жабдықтау, газдандыру, сумен жабдықтау және т.б.), шикізатты қайта өңдеу және электр энергиясын, газды және суды өндіру және тарату үшін қосымша тауарлар өндіру орналасқан.

1. Салалық әртараптандырудағы құрылымдық өзгерістерді ескере отырып, жалпы өңірлік өнімді талдау әрбір өңірдегі экономиканы әртараптандыру бағыттарын топтастыруға мүмкіндік берді. Әртараптандыру әлеуеті қарастырылатын экономиканың негізгі секторлары: елдің барлық

өңірлері ұсынатын тамақ өнімдері мен құрылыс материалдарын өндіру; өңдеу өнеркәсібі (негізінен түсті және қара металлургия) орталық және солтүстік өңірлерде орналасқан; елдің мұнай өңірлері мұнай-химия және мұнай өңдеу өнеркәсібін дамытуға мүмкіндік алса, ал оңтүстік өңірлер халық тұтынатын тауарлар өндірісімен және агроөнеркәсіптік кешенді дамытумен ұсынылған [10].

2. Қостанай облысының даму әлеуеті облыс экономикасын әртараптандыру стратегиясын қалыптастырудың негізі болып табылады. Қостанай облысында республикалық маңызы бар ірі кәсіпорындар бар, олардың ішінде мынадай өндірістік объектілерді бөліп көрсетуге болады: Соколов-Сарыбай тау-кен байыту өндірістік бірлестігі, «Өркен» ЖШС Лисаков қаласындағы филиалы (темір кені концентратын өндіру жөніндегі ірі кәсіпорын), Сарыарқавтопром, Агромашхолдинг және басқалар.

Облыс экономикасының әртараптандыру процессін талдау нәтижесінде жалпы аймақтық өнімнің айтарлықтай өсуі байқалды. Сонымен қатар, әртараптандырудың баяу қарқыны, сондай-ақ өндірілетін темір түйіршіктерді дайын өнімге немесе дайындамаға қайта өңдеу бөлігінде «Өркен» ЖШС және Соколов-Сарыбай тау-кен байыту өндірістік бірлестігі өндірісін әртараптандыру қажеттілігі сияқты елеулі проблемалар бар. Бұл шара СарыарқаАвтоПром, Агромашхолдинг, Қостанай агромеханикалық зауыты және басқа да кәсіпорындарды қажетті металмен қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

3. Зерттеу барысында әртараптандырудың топтастырылған басым бағыттары негізінде әртараптандыру мақсатына қол жеткізудің қорытынды көрсеткіштеріне талдау жүргізілді: қосылған құн көрсеткіштері бойынша, еңбек өнімділігі және тауарлар экспорты бойынша, экономиканың талданатын салаларында негізгі капиталға инвестициялау деңгейі бойынша, жаңа жұмыс орындарын құру бойынша. Облыс экономикасын әртараптандыру шеңберінде өндірілген қайта өңдеу өнімдерінің (қара және түсті металлургия) экспорттық көрсеткіштерін талдау экспорттың үлесі әлі де төмен деңгейде екенін көрсетті. Қайта өңдеу өнімдері экспортының серпіні байқалады, бұл экономиканың осы секторында әлеуеттің бар екендігін көрсетеді. Бірақ бұл көрсеткіш өте төмен деңгейде, бұл барлық салаларда, әсіресе қара және түсті металлургияда қайта өңдеу кәсіпорындары мен зауыттарын ашу қажеттілігін көрсетеді. Сонымен қатар, арзан жұмыс күші, салықтық жеңілдіктер және кешенді мемлекеттік қолдау жағдайында бұл қиынға түспейді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Baykin A.K., Shalbolova U.Zh., Taranukha Yu.V. Diversification as a factor in the development of innovative sectors // reports of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan. – No. 2 (318). – 2018. – P. 102-108.
2. Гумерова Г.Ф. Диверсификация производства: сущность, причины, преимущества и недостатки, классификация // Современные тенденции развития науки и техники. – 2015. – № 8-7. – С. 35-40.
3. Селезнев И.О. Эволюционное развитие концепции «диверсификации» в экономической мысли // Наука и образование сегодня. – 2019. – № 4 (39). – С. 40-43.
4. Oladimeji M.S., Udosen I. The Effect of Diversification Strategy on Organizational Performance [Electronic resource] // Journal of Competitiveness. – 2019. – 11(4). – P. 120-131. – URL: <https://doi.org/10.7441/joc.2019.04.08>.
5. Makau M.M., Ambrose J. The impact of portfolio diversification on financial performance of investment firms listed in Nairobi Security Exchange Commission, Kenya: Empirical review // International Journal of Management and Commerce Innovation. – 2018. – 5 (2). – P. 177-187.
6. Manyuru A., Wachira M., Amata E. The impact of corporate diversification on organization value in Kenya // African Journal of Business Management. – 2017. – 11 (11). – P. 241-249.
7. Сальников В. Диверсификация и экспортная экспансия промышленных компаний как фактор долгосрочного экономического роста, ЦМАКП [Электронный ресурс]. – 2008. – URL: http://www.forecast.ru/_ARCHIVE/Presentations/.
8. Baykin A.K., Shalbolova Yu.Zh., Kazbekova L. Regional diversification of entrepreneurial activity in the Republic of Kazakhstan // Revista ESPACIOS. – Caracas, Venezuela, ISSN 0798 1015. – 2017. – №38 (№ 46). – P. 35-46.
9. Taranukha Yu.V., Bakirbekova A.M. Study of the dependence of the growth rate of the regional economy on the degree of diversification using correlation-regression analysis // News of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan. – Social and humanities series. – Almaty: Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, November-April, 2018. – № 2(318). – P. 28-32.

10. Денисова Н.И. Диверсификация и ее роль в системе методов управления рисками / Денисова Н.И., Губанов Р.С., Луковникова Н.С. // Вестник Московского университета им. С.Ю. Витте. – Часть 1: Экономика и менеджмент. – 2014. – № 4 (10). – С. 42-45.
11. «Өңірлерді дамыту бағдарламасын» іске асырудың статистикалық көрсеткіштері [Электронды ресурс] // Қазақстан Республикасының Статистика комитеті. – URL: <http://www.Economic.gov.kz/ru/>.
12. Статистика [Электронды ресурс] // Қостанай облысы әкімдігінің ресми сайты. – URL: <http://www.kostanay.gov.kz/>.
13. Инновациялық өнімдердің (тауарлар мен қызметтер) көлемі [Электронды ресурс] // Қазақстан Республикасының Статистика комитеті. – URL: <http://www.Economic.gov.kz/ru/>.

REFERENCES

1. Baykin A.K., Shalbolova U.Zh., Taranukha Yu.V. Diversification as a factor in the development of innovative sectors // reports of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan. – No. 2 (318). – 2018. – P. 102-108.
2. Gumerova G.F. Diversifikatsiia proizvodstva: synost, prichiny, preimystva i nedostatki, klassifikatsiia [Diversification of production: essence, reasons, advantages and disadvantages, classification] // Sovremennye tendentsii razvitiia nayki i tehniki Diversification of production: essence, conditions, prerequisites and conditions, classification. – 2015. – № 8-7. – S. 35-40 [in Russian].
3. Seleznev I.O. Evoliytsionnoe razvitie kontseptsii «diversifikatsii» v ekonomicheskoi mysli [Evolutionary development of the concept of «diversification» in Economic Research] // Nayka i obrazovanie segodnia. – No. 4 (39). – 2019. – S. 40-43 [in Russian].
4. Oladimeji M.S., Udosen I. The Effect of Diversification Strategy on Organizational Performance [Electronic resource] // Journal of Competitiveness. – 2019. – 11(4). – P. 120-131. – URL: <https://doi.org/10.7441/joc.2019.04.08>.
5. Makau M.M., Ambrose J. The impact of portfolio diversification on financial performance of investment firms listed in Nairobi Security Exchange Commission, Kenya: Empirical review // International Journal of Management and Commerce Innovation. – 2018. – 5 (2). – P. 177-187.
6. Manyuru A., Wachira M., Amata E. The impact of corporate diversification on organization value in Kenya // African Journal of Business Management. – 2017. – 11 (11). – P. 241-249.
7. Salnikov V. Diversifikatsiia i eksportnaia ekspansiia promyshlennyh kompanii kak faktor dolgosrochnogo ekonomicheskogo rosta, TsMAKP [Diversification and export expansion of industrial companies as a factor of long-term economic growth, СМАСР] [Elektronny resurs]. – 2008. – URL: http://www.forecast.ru/_ARCHIVE/Presentations/ [in Russian].
8. Baykin A.K., Shalbolova Yu.Zh., Kazbekova L. Regional diversification of entrepreneurial activity in the Republic of Kazakhstan // Revista ESPACIOS. – Caracas, Venezuela, ISSN 0798 1015. – 2017. – №38 (Nº 46). – P. 35-46.
9. Taranukha Yu.V., Bakirbekova A.M. Study of the dependence of the growth rate of the regional economy on the degree of diversification using correlation-regression analysis // News of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan. – Social and humanities series. – Almaty: Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, November-April, 2018. – № 2(318). – P. 28-32.
10. Denisova N.I. Diversifikatsiia i ee rol v sisteme metodov upravleniia riskami [Diversification and role in the system of methods of management of risks] / Denisova N.I., Gybanov R.S., Lykovnikova N.S. // Vestnik Moskovskogo yuniversiteta im. S.Iy. Vitte. – Chast 1: Ekonomika i menedjment. – 2014. – № 4 (10). – S. 42-45 [in Russian].
11. «Onirlerdi damyty bagdarlamасын» іске асырдын статистикалық көрсеткіштері [Statistical indicators of the implementation of the «Regional Development Program»] [Elektronny resurs] // Qazaqstan Respyblikasynyn Statistika komiteti. – URL: <http://www.Economic.gov.kz/ru/> [in Kazakh].
12. Statistika [Statistics] [Elektronny resurs] // Qostanai oblysy akimdiginin resmi saity. – URL: <http://www.kostanay.gov.kz/> [in Kazakh].
13. Innovatsiialyq onimderdin (tayarlar men qyzmetter) kolemi [Volume of innovative products (goods and services)] [Elektronny resurs] // Qazaqstan Respyblikasynyn Statistika komiteti. – URL: <http://www.Economic.gov.kz/ru/> [in Kazakh].

Байкин А.К., Кернебаев А.С., Нурсейтова Р.А., Акишева Н.Т.

АНАЛИЗ ОСНОВНЫХ ПОКАЗАТЕЛЕЙ, ОПРЕДЕЛЯЮЩИХ ФОРМИРОВАНИЕ СТРАТЕГИИ ДИВЕРСИФИКАЦИИ ЭКОНОМИКИ КОСТАНАЙСКОЙ ОБЛАСТИ

Аннотация

В мировом экономическом сообществе Республика Казахстан позиционируется как государство, имеющее на своей территории разрабатываемые и прогнозные запасы минерально-сырьевых и энергетических ресурсов, поставка которых на мировые рынки дает возможность пополнения бюджета страны. Однако в последнее десятилетие Республика Казахстан проводит реализацию программы индустриально-инновационного развития страны в целях обеспечения высоких показателей социально-экономического роста и отхода от экспорт зависимости сырьевых продуктов. В стране происходят структурные преобразования национальной экономики в целом. Стратегия «Казахстан - 2050» определяет вхождение Казахстана в число 30 конкурентоспособных и развитых государств. Основной целью государственной программы индустриально-инновационного развития Республики Казахстан на 2020-2025 годы является диверсификация экономики страны и обеспечение ее устойчивого роста за счет повышения конкурентоспособности. Казахстан в своем развитии подошел к рубежу, где необходимо добиться диверсификации производства за счет накопленного ресурсного потенциала.

В статье предложена авторская трактовка понятия диверсификация экономики, проанализированы показатели валового регионального продукта Костанайской области, представлена динамика валового регионального продукта на душу населения Костанайской области, проведен анализ показателей промышленного производства, обоснована необходимость диверсификации промышленного производства.

Диверсификация имеет целью изменение структурных элементов экономики путем внедрения в производство высоких технологий и формирование конкурентоспособной экономики. В этом смысле диверсификация – это не только изменение сырьевой ориентации, это переход к иным принципам функционирования бизнеса и государства. При прогнозировании целевых индикаторов диверсификации экономики страны целом необходимо знать программы диверсификации регионов, сформированные с учетом специфических особенностей каждого региона. В статье показано что различные регионы РК имеют свои потенциальные возможности и границы диверсификации, где их превышение не всегда приводит к росту эффективности производства.

Baikin A., Kernebaev A., Nurseitova R., Akisheva N.

ANALYSIS OF THE MAIN INDICATORS DETERMINED THE FORMATION OF THE STRATEGY OF DIVERSIFICATION OF THE ECONOMY OF KOSTANAY REGION

Annotation

In the world economic community, the Republic of Kazakhstan is positioned as a state with developed and forecasted reserves of mineral and energy resources on its territory, the supply of which to world markets makes it possible to replenish the country's budget. However, in the last decade, the Republic of Kazakhstan has been implementing a program of industrial and innovative development of the country in order to ensure high rates of socio-economic growth and move away from the export dependence of raw materials. The country is undergoing structural transformations of the national economy as a whole. The strategy «Kazakhstan – 2050» defines Kazakhstan's entry into the top 30 competitive and developed countries. The main goal of the state program of industrial and innovative development of the Republic of Kazakhstan for 2020-2025 is to diversify the country's economy and ensure its sustainable growth by increasing competitiveness. Kazakhstan has reached a milestone in its development, where it is necessary to achieve diversification of production due to the accumulated resource potential.

The article offers the author's interpretation of the concept of economic diversification, analyzes the indicators of the gross regional product of Kostanay region, presents the dynamics of the gross regional product per capita of Kostanay region, analyzes the indicators of industrial production, substantiates the need for diversification of industrial production.

Diversification aims to change the structural elements of the economy by introducing high technologies into production and forming a competitive economy. In this sense, diversification is not only a change in the raw material orientation, it is a transition to different principles of business and government functioning. When forecasting target indicators for the diversification of the country's economy as a whole, it is necessary to know the regional diversification programs formed taking into account the specific characteristics of each region. The article shows that different regions of the Republic of Kazakhstan have their own potential opportunities and boundaries of diversification, where exceeding them does not always lead to an increase in production efficiency.

